

**Formskön och
funktionell:
Jon Tomas
Utsis duodji**

15 februari—26 maj 2024

**Kin museum för samtidskonst—dáládáidaga dávvirvuorká
nykaijantaitemyseymmi—Museum of Contemporary Art**

Formskön och funktionell: Jon Tomas Utsis duodji

Den Bårjås/Porjusbaserade sameslöjdaren Jon Tomas Utsi visar i utställningen ett femtiotal av sina alster från de senaste trettio åren. Han är duojár, sameslöjdare inom hårdslöjd, och på hans repertoar finns niibbit, knivar; gárit, skålar; skáhput, askar; giissát, kistor, nállogoadit, nálhus, och sálkorat, saltflaskor. Alla har sitt ursprung i samernas liv i Sápmi. Eftersom det ofta har inneburit förflyttning från plats till plats är föremålen lätta och volymsnåla. Det är en sorts "compact living" utvecklat av och för en grupp som levde på naturahushållning och där rörligheten har varit en väsentlig del av livsformen. En duojár var och är förtrogen med tingets hela livslinje, från materialanskaffning och tillverkning till själva användningen.

Utsi kombinerar renskötsel med duodji, precis som sin far och farfar. Han har ägnat sig åt sameslöjd sedan han var i tioårsåldern. Vissa tider på året slöjdar han veckor i sträck medan andra tider kräver att han är med renarna. Tillsammans med det samiska språket stärker duodji banden mellan generationerna och intar en viktig plats i den samiska kulturen. Föremålens former är präglade av behovet av att vara lättrorlig och av hur föremålen kan förvaras och packas under förflyttningar och de utrymmen som finns i de praktiskt konstruerade bostäderna. Rundade botten är exempelvis bättre än platta när gárri ska stå på ett golv av björkris med renfällar ovanpå.

En náhppi är en träskål med handtag som traditionellt används för att mjölka renar. Eftersom vajorna, renkorna, sällan står helt stilla vid mjölkningen har náhppin fått en inåtvänd kant som hindrar mjölken från att skvimpa ut. Små knivar, niibbit med

handtag av björkrotsmasur som ryms inuti handen används endast för att märka kalvarna i öronen. Det är så man känner igen vilka djur som tillhör vem – varje renägare har sitt eget märke som registreras hos Sámediggi, Sametinget. Anskaffningen av materialet till det här handtaget är, precis som för andra objekt, en viktig del av arbetet. Sina verk visar han bland annat under marknaden i Jáhkámáhke/Jokkmokk och i den kombinerade butiken och galleriet Sámi Duodji Sameslöjdstiftelsen. Hans samlare är många och ihärdiga.

En stor sálkor är gjord av ett stycke trä som farfadern en gång i tiden hämtade i skogen, och som farbrodern långt senare upptäckte i det gamla familjehemmet. De finaste slöjdhornen är fällhorn som man letar efter i markerna. En riktigt erfaren duojár "läser" hornen och kan välja ut den rätta delen från det mest lämpade slöjdhornet till sin duodji. Ett av Utsis kännetecken som sameslöjdare är att han är särskilt skicklig på att i hornet rista naturtrogna renar. Föremålstyperna är sedan 1500-talet dokumenterade i ord och bild och deras former lever kvar än idag. Men det betyder inte att en duojár som Utsi inte sätter sin egen prägel på det han gör. Det är ett pågående formskapande där utformningen ändras och nya linjer skapas. Allt kan utvecklas men då alltid på traditionens grund, på det typiska. Teknik, material, framställningsmetod och ornamentering skapar tillsammans därtill en ortskaraktär.

För hans del lever den nordsamiska form- och dekortraditionen vidare, något som familjen tog med sig när de liksom många andra samer från Gárasávvon, Karesuandotrakten, på 1920-talet av svenska myndigheter tvångsförflyttades söderut, till lulesamiskt område. Mönstren norrifrån kännetecknas bland annat av hjärt- och stjärnformer och spelet mellan tomma och dekorerade ytor. Det är en friare mönsterbildning än i den sydsamiska traditionen, med dess stränga och heltäckande geometriska dekor, där mjukt

svängda linjer kombineras med raka streck. I det har forskarna identifierat influenser österifrån, från Karelen och Ryssland. Koloniseringen till trots har duodji inte endast levt vidare utan även fortsatt att vara en kulturförmedlande och identitetsstärkande skatt. Kraften ligger åtminstone delvis i att det är brukskonst, något som använts varje dag och har präglats av repetition och som kombineras med något egenartat och nutida. Utöver duodji finns begreppet dáidda som formulerades under 1970-talet för att fånga in konst i bemärkelsen samtidskonst. Dáidda är influerat av västerländska föreställningar om konst och saknar typiskt sett bruksvärde.

Konsten att skapa alla dessa föremål har Utsi främst lärt sig av sin far och så har kunskaperna förmedlats från generation till generation. Farfadern tillverkade utöver mindre ting även skidor, pulkor, båtar och torvkåtor, en kunskap som var nyckeln till att birget, att klara sig. Dessutom har han studerat duodji inom det moderna utbildningssystemet, på Sámiij áhpadusguovdásj, Samernas utbildningscentrum i Jáhkámáhke/Jokkmokk, där han senare kom att själv undervisa. På samma gång som hans knivar i sin utformning bär spår av en mångtusenårig, ännu livaktig kultur så har de en funktion i vardagen. I det finns något magiskt.

Utställningen är en del av museets mångåriga tematiska tråd *Handen, hjärtat och hjärnan* som handlar om hur konstnärer idag anammar gammal hantverkarskunskap och omformar den för samtida och framtida bruk.

Maria Lind

Självpresentation

Jon Tomas Utsi, född 1974 i Garasavon/Karesuando, är baserad i Bårjås/Porjus och är duojár, sameslöjdare inom hårdslöjd, vilket han kombinerar med renskötsel. Sin utbildning har han främst fått

genom sin far, men också vid Sámiij áhpadusguovdásj, Samernas utbildningscentrum i Jáhkámáhke/Jokkmokk där han också undervisat. Hans verk finns representerade på bland annat Ájtte, Svenskt fjäll- och samemuseum samt Samiid vuorka davvirat, Kárásjohka/Karasjok. En av de viktigaste utställningsplatserna för Jon Tomas Utsis verk är den årligen återkommande marknaden i Jáhkámáhke/Jokkmokk. År 2005 var han den första att emotta Asa Kitok-stipendiet och 2014 tog han emot pris i traditionell duodji i Sápmi Awards. Han är 2023 års mottagare av Konstnärnsnämndens stora stipendium.

Konstfest på Kin museum för samtidskonst 15–18 februari 2024

Torsdag 15 februari

16:00 Öppning i lobbyn: *Observatoriet: Konst och liv i den kritiska zonen, Formskön och funktionell: Jon Tomas Utsis duodji, Textil magi med Doris Wiklund, Kristina Pasjkova, Maja Fredin och Matilda Kenttä samt samlingen*

- Maria Lind, chef på Kin museum för samtidskonst, hälsar välkomna
- *Markerna*, öppningsceremoni, Carola Grahn och Nils-Johan Labba
- Joanna Warsza, konstnärlig ledare Curatorlab, presenterar programmet
- Konstnären Luca Frei om *Mobil lobby*, konstverket som är Kins nya reception
- Förfriskningar

Närvarande konstnärer: Alexander Ravskyj, Alexandra Ravskaja, Anastasia Kizilova, Bernd Krauss, Carin Ellberg, Fredrik Prost, Ilmira Bolotjan, Inga-Wiktoria Påve, Ingela Ihrman, Jon Tomas Utsi, Katarina Pirak Sikku, Kirill Agafonov, Kultivator, Luca Frei, Nina Svensson, Kristina Pasjkova, Maja Fredin, Matilda Kenttä och Olga Sjirokostup

Fredag 16 februari

16:00-16:45 Duodji från renhorn till träarbeten—ett samtal med duojár Jon Tomas Utsi och Liselotte Winka, Curatorlab, plan 3

Jon Tomas Utsi började med konsthantverk redan vid tio års ålder. Idag försörjer han sig delvis som duojár, sameslöjdare, och han är även utbildad lärare i trä och metall. Familjen Utsi tillhör dem som blev tvångsflyttade från Karesuando i början av 1900-talet och idag bor han i Porjus och arbetar som renskötare. Utsis arbeten inkluderar alltifrån knivar och dryckeskärl till mjölkningsskålar (náhppi) och träaskar. Sitt material hittar han i naturen, mestadels från björkar och fällda renhorn. Formen bestämmer ofta objektets funktion. Utsis duodji är ett sätt att hålla den samiska kulturen levande.

Kolofon

Kin museum för samtidskonst
Stadshuset Kristallen
Stadshustorget 1
98130 Kiruna

Personal

Emma Pettersson Juntti, producent, koordinering och förmedling
Hampus Bergander, curator
Ilnur Mustafin, tekniker
Judith Schwarzbart, producent
Maija Melchakova, administration
Maria Lind, chef
Märta Öringe, samling och förmedling
Paulina Sokolow, kommunikation
Vårdar: Alex Heikkinen, Ida-Maria Svonni, Lloyd Jarlemyr,
Milly Sundgren och Tova Söderberg
Grafisk form: Johanna Lewengard och Benedetta Crippa

Kins visuella språk har utvecklats av konstnärerna Inga-Wiktoria Påve och Fredrik Prost i samarbete med formgivarna Johanna Lewengard och Benedetta Crippa.

Formskön och funktionell: Jon Tomas Utsis duodji
15 februari—26 maj 2024

Kin museum för samtidskonst är Norrbottens länskonstmuseum. Huvudmän för museet, som öppnade 2018, är Region Norrbotten och Kiruna kommun.

Kin museum för samtidskonst—Dáládáidaga dávvirvuorká
—Nykyajiantaitemyseymmi—Museum of Contemporary Art

